લાભપાંચમે માત્ર શુભ લાભની નહિ શુભ સમજણની પણ શરૂઆત કરીએ

લાભ તો ઘણો મેળવ્યો સંબંધોનું જ્ઞાન કેટલું મેળવ્યું?

લાભ પાંચમે વ્યવસાયમાં શુભ લાભની કામના કરીએ છીએ અને જ્ઞાનપંચમીએ જ્ઞાનની આરાધના કરીએ છીએ પરંતુ સંબંધોમાં સાચો લાભ શું છે અને તેને મેળવવા માટે કેવું જ્ઞાન જોઈએ એ ક્યારેય વિચાર્યું છે?

દિવાળી પછી આવતી કારતક સુદ પાંચમ એટલે લાભ પાંચમ. ગુજરાતના વેપારી પરિવારોમાં આ દિવસે નવા વર્ષના વેપાર-ધંધાની શુભ શરૂઆત કરવાની પરંપરા છે. બીજી તરફ જૈન પરંપરામાં આ જ દિવસ જ્ઞાનપંચમી તરીકે ઉજવાય છે. જ્ઞાનભંડારોમાં સાચવેલાં ગ્રંથો, પુસ્તકો અને શાસ્ત્રોની પૂજા થાય છે. આ પરંપરાઓ આપણને બે સુંદર શબ્દો આપે છે - લાભ અને જ્ઞાન.

પરંતુ શું આ બંને શબ્દો માત્ર વ્યવસાય અને પુસ્તકો પૂરતા જ છે? આપણા સંબંધોમાં પણ લાભ અને જ્ઞાન એટલાં જ જરૂરી નથી?

આ વાત સમજાવતો એક પ્રસંગ વિચારવા જેવો છે.

એક પરિવારમાં વૃદ્ધ માતા, પુત્ર, પુત્રવધૂ અને બે પૌત્રો સાથે રહેતાં હતાં. પુત્ર સફળ વ્યવસાયી હતો. ઘરમાં કોઈ આર્થિક કમી નહોતી પરંતુ માતા ઘણી વાર ફરિયાદ કરતાં કે, "આજકાલ કોઈ મારી વાત સાંભળતું જ નથી."

પુત્રને લાગતું કે માતાને તમામ સુવિધાઓ આપી છે છતાં તેમને સંતોષ નથી. પુત્રવધૂને લાગતું કે સાસુ દરેક બાબતમાં દખલ કરે છે. ધીમે ધીમે ઘરમાં સંવાદ ઓછો અને ફરિયાદો વધારે થવા લાગી.

એક દિવસ માતાએ દુઃખી થઈને કહ્યું, "મને તમારા પૈસા કે સુવિધા નથી જોઈતી. મને તો માત્ર એટલું જોઈએ છે કે ઘરમાં કોઈ મને પણ પૂછે."

પુત્રે જવાબ આપ્યો, "મમ્મી, અમે તમારા માટે આટલું બધું કરીએ છીએ છતાં તમને શું ઓછું પડે છે?"

અહીં જ પ્રશ્ન હતો!

પુત્ર પોતે આપેલી સુવિધાઓ ગણાતો હતો જ્યારે માતા પોતાની અવગણાયેલી લાગણીઓ વ્યક્ત કરતાં હતાં. પુત્રવધૂને પણ પોતાની સ્વતંત્રતા અને સન્માનની જરૂર હતી.

આવા પારિવારિક મતભેદોના ઉકેલમાં એક નાનકડો પ્રશ્ન ખૂબ ઉપયોગી બને છે -**"તમે શું આપ્યું તેનો હિસાબ થોડો બાજુએ રાખો. સામેની વ્યક્તિને ખરેખર શું જોઈએ છે, એ ક્યારેય પૂછ્યું?"**

પરિવારમાં દરેક વ્યક્તિએ પોતાની અપેક્ષાઓ વ્યક્ત કરી. માતાએ દરેક નિર્ણયમાં દખલ ન કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પુત્રવધૂએ તેમની લાગણીઓ સમજવાનો અને પુત્રે રોજ થોડો સમય માતા સાથે વિતાવવાનો સંકલ્પ કર્યો.

પરિવર્તન એક દિવસમાં નહોતું આવ્યું પરંતુ સૌએ એકબીજાને સમજવાનું શરૂ કર્યું.

આ ઉદાહરણ એક સામાન્ય પારિવારિક પરિસ્થિતિ પરથી રચાયેલું છે પરંતુ તેનો સંદેશ ખૂબ મહત્ત્વનો છે.

સંબંધોમાં લાભ એટલે સામેની વ્યક્તિ પાસેથી આપણને શું મળ્યું તે નહીં પરંતુ એકબીજાના જીવનમાં કેટલી ખુશી, શાંતિ અને વિશ્વાસ વધ્યાં તે. આપણા પૂર્વજોની કેટલીક પરંપરાઓમાં આ સમજણ જોવા મળે છે. સંયુક્ત પરિવારોમાં સાથે જમવું, વડીલો સાથે બેસવું, તહેવારોમાં સૌને ભેગા કરવા અને સુખદુઃખમાં એકબીજાની પડખે ઊભા રહેવા જેવી ટેવો હતી. દરેક પરંપરા દરેક પરિવારમાં આદર્શ હતી એવું નથી પરંતુ તેમાં સામૂહિક જીવન અને પરસ્પર સહકારનું મહત્ત્વ સમાયેલું હતું.

આધુનિક મનોવિજ્ઞાન પણ સંબંધોમાં સંવાદ, સહાનુભૂતિ અને ધ્યાનપૂર્વક સાંભળવાની ઉપયોગિતા દર્શાવે છે. **સંબંધોના સંશોધક ડૉ. જૉન ગોટમેનના અભ્યાસો સૂચવે છે કે મતભેદ પછી ફરી સકારાત્મક સંવાદ સ્થાપિત કરવાની ક્ષમતા સંબંધોની ગુણવત્તા માટે મહત્ત્વપૂર્ણ છે. અર્થાત્, સંબંધોમાં સમજણનો અર્થ માત્ર પોતાની વાત સારી રીતે સમજાવવી નહીં, સામેની વ્યક્તિની વાત સમજવાની તૈયારી પણ છે.**

તો આ લાભ પાંચમે સંબંધોમાં પણ પાંચ પ્રકારના લાભ મેળવવાનો સંકલ્પ કરીએ.

૧. સાંભળવાનો લાભ: જવાબ આપવા માટે નહીં, સમજવા માટે સાંભળીએ.

૨. સન્માનનો લાભ: ઉંમર, હોદ્દો કે આવક ગમે તે હોય, દરેકની લાગણી અને સ્વતંત્રતાને માન આપીએ.

૩. સંવાદનો લાભ: મનમાં ધારણાઓ બાંધવાને બદલે ખુલ્લા મનથી પ્રશ્ન પૂછીએ.

૪. અનુભવનો લાભ: વડીલોના અનુભવમાંથી શીખીએ અને નવી પેઢીના વિચારોને પણ સ્થાન આપીએ.

૫. સુધારાનો લાભ: ભૂલ સ્વીકારીએ, જરૂર પડે માફી માગીએ અને પોતાના વર્તનમાં પરિવર્તન લાવીએ.

જ્ઞાનપંચમીએ પુસ્તકોની પૂજા કરવાની સાથે પુસ્તકોમાંથી મળેલા જ્ઞાનને જીવનમાં ઉતારવાનું પણ મહત્ત્વ છે કારણ કે જ્ઞાન માત્ર માહિતી નથી; યોગ્ય સમયે યોગ્ય સમજણપૂર્વક વર્તવાની ક્ષમતા પણ છે.

ઘણી વાર આપણે બીજાને સંબંધો સાચવવાની સલાહ ખૂબ સારી આપીએ છીએ પરંતુ પોતાના ઘરમાં એ જ સમજણનો અમલ કરવાનું ભૂલી જઈએ છીએ.

આ લાભ પાંચમે એક નાનકડો પ્રયોગ કરીએ. પરિવારની કોઈ એક વ્યક્તિને પૂછીએ -"આપણા સંબંધમાં હું શું સુધારી શકું?" અને જવાબ મળે ત્યારે પોતાનો બચાવ કર્યા વિના પહેલાં શાંતિથી સાંભળીએ.

કદાચ આ એક પ્રશ્ન આપણને કોઈ પુસ્તક કરતાં પણ મોટો જીવનપાઠ શીખવી જાય!

યાદ રાખીએ, **વ્યવસાયમાં લાભ આપણને સમૃદ્ધ બનાવે છે પરંતુ સંબંધોમાં સમજણ આપણને સુખી બનાવે છે.**

તો ચાલો, આ લાભ પાંચમે માત્ર શુભ લાભની નહીં, શુભ સમજણની પણ શરૂઆત કરીએ કારણ કે **જીવનનો સૌથી મોટો લાભ વધુ મેળવવામાં નહીં પરંતુ જે સંબંધો મળ્યા છે, તેમને સમજદારીથી સાચવવામાં છે!**

- Instagram@gita.shroff